

КНЯЗІ КАЛМЫЦКІЯ ДУНДУКОВЫ-КОРСАКАВЫ Ў БЕЛАРУСІ

Kálmnyk princes Dundukovy-Korsakovy origin from belarussians Korsaks.

Зараз прозвішча Дундуковы-Корсакавы вядома галоўным чынам дзякуючы пушкінскаму «На М. А. Дундукова-Корсакова»:

*В Академии Наук
Заседает князь Дундук.
Говорят, не подобает
Дундуку такая честь;
Почему он заседает?
Потому что ж... есть.*

Сапраўды, паводле слоўніка В. І. Даля, «дундук» паходзіць ад цюркскага «бязгруды чалавек» [1]. Як бачым, усходняе прозвішча віцэ-прэзідэнта імператарскай Расійскай Акадэміі навук, якому А. С. Пушкін надта не сімпатызаваў, аказалася вельмі прыдатным для з'едлівай эпіграмы. Але яе герой і маці, і бацьку меў не цюркскіх ці мангольскіх, а рускіх. Ад нараджэння ён зваўся проста Міхаілам Аляксандравічам Корсакавым (1794–1869), а яшчэ і Дундуковым зрабіўся ў сталым узросце, толькі ў 1820 г. Увогуле, і сам гэты «князь Дундук», і іншыя Дундуковы служылі не толькі па вучонай частцы. Нават дачка героя пушкінскай эпіграмы княжна Марыя Міхайлаўна (1831–1909) праславілася менавіта на вайне. Яна згадваецца ў «Севастопольскіх расказах» Л. М. Талстога. Пад час Крымскай вайны княжна на ўласныя сродкі арганізавала палявы шпіталь, пад г. Браілавым была цяжка параненая, але, дзякуй Богу, выжыла. М. М. Дундукова-Корсакава да канца жыцця займалася дабрачыннай дзейнасцю і карысталася ў Расіі ўсеагульнай павагай. Яе старэйшы брат, Аляксандр Міхайлавіч, князь Дундукоў-Корсакаў (1820–1893), ваяваў у Чачне, потым быў цяжка паранены туркамі пры штурме крэпасці Карс ў 1859 г. Пад час наступнай руска-турэцкай вайны у 1877–1878 гг. камандаваў армейскім корпусам, а потым служыў вярхоўным расійскім камісарам вызваленай ад турак Балгарыі. Апрача гэтага, князь Аляксандр меў непасрэднае дачыненне таксама і да Беларусі, дзе ў Горацкім павеце ў 1819–1821 гг. яму належылі сукнавальны і вінакурны заводы [2]. Але перад пачаткам такой ваеннай кар'еры старэйшы сын «князя Дундука» скончыў юрфак Пецябургскага ўніверсітэта. Ён згадваецца разам з сынам ва ўспамінах былога прэм'ер-міністра Расійскай імперыі С. Ю. Вітэ. «У Кіславодску, піша граф Вітэ, быў адзін казацкі палкоўнік князь Дундукоў-Корсакаў, сын кіеўскага генерал-губернатора, а пазней генерал-губер-

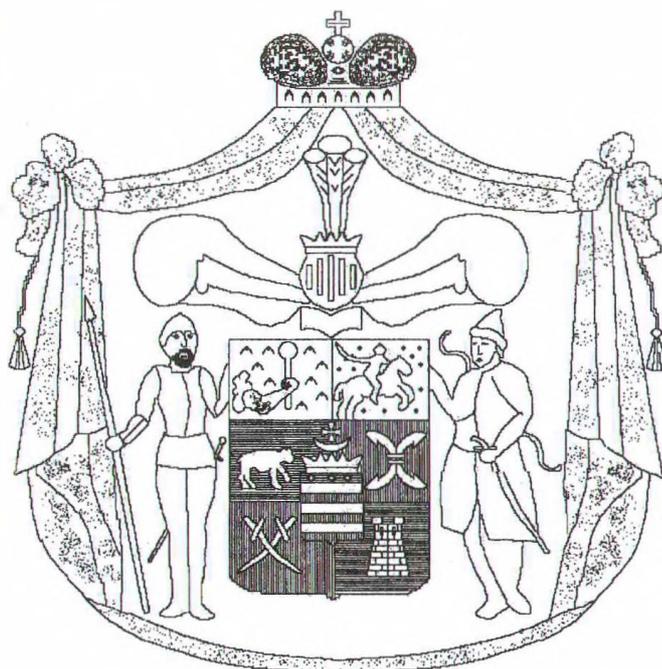
натара на Каўказе. ...Дундукоў-Корсакаў... улазіў у басейн нарзана, патрабаваў бутэльку шампанскага і выпіваў там цэлую бутэльку. Усіх гэта ўражвала, таму што было вядома: ніхто не мог вытрымаць падобнага, з кожным быў бы ўдар, да таго гэтыя воды моцныя» [3]. Міхаіл Аляксандравіч Дундукоў-Корсакаў (1853–1902) камандаваў Першым Екацярынадарскім палком кубанскага казацтва, але перад пачаткам ваеннай кар'еры ён таксама атрымаў вышэйшую адукацыю ў Кіеўскім ўніверсітэце. Яшчэ адзін сын героя пушкінскай эпіграмы, князь Уладзімір Міхайлавіч Дундукоў-Корсакаў (1840–1902), дырэктар дэпартаменту ў Міністэрстве шляхоў зносін, сапраўдны стацкі саветнік і камергер, згадваецца ў частцы пятай дваранскай радаводнай кнігі Магілёўскай губерні [4]. Тут, у Горацкім павеце, яшчэ на пачатку ХХ ст. фальварак Собалева належыў спадкаемцам князя [5]. Гэта павінна была быць, канешне, адзіная ягоная дачка Надзея Уладзіміраўна, апошняя ў родзе Дундуковых-Корсакавых. Каб род не згас, у 1906 г. па рашэнню Сената іх прозвішча і тытул былі перададзены яе мужу, карнэту лейб-гвардыі Гусарскага палка Льву Іванавічу Із'едзінаву, які пачаў называцца князем Дундуковым-Із'едзінавым. Але з лёсам не размінуцца, і іх сын, Георгій Львовіч, былы паручнік таго ж лейб-гусарскага палка, у 1967 г. без нашчадкаў памёр у Францыі [6].

У Магілёўскай губерні ягоны продак некалі атрымаў ад Екацярыны Другой цэлую воласць. Але гэта быў не царскі падарунак, а абмен, і прытым адначасова з ім князі Дундуковы пазбавіліся радавога тытула ханаў. «Фаміліі Князеў Дундуковых, – афіцыйна паведамляе «Агульны гербоўнік», – першы пад Расійскай дзяржаваю ў Калмыцкім народзе ўладальнік быў хан Аюка. Хана Аюкі, у 1737 г. унук Дундук Амбо, пажалаваны ханам і ў 1741 г. памёр, даручыўшы пасля сябе праўленне дзесяцігадоваму сыну і жонцы. Ханша з дзецьмі прыбыўшы з Кабарды ў Санктпецярбург, у 1744 г. па жаданню іх прынялі Святое хрышчэнне і загадана (ім) называцца: Ханшы Княгіняю, а дзецям Князямі. Гэта даказваецца даведкаю Калегіі Замежных Спраў» [7]. Пад Астрахань калмыцкая арда прыйшла яшчэ ў 1630 г. аж з Джунгарыі, дзе зараз Сіндзян – Уйгурскі аўтаномны раён КНР. Яе хан Хаўрлюк меў атрыманы ад кітайскага багдыхана манчжурскі тытул

«тайджы» – царэвіч. Аднак у 1771 г. асноўная маса калмыкаў – аж 33 тыс. кібітак – уцяклі з Волгі назад у Кітай, і таму ягонья нашчадкі на тытул прынцаў прэтэндаваць ужо не маглі. Аднак першапачаткова Дундуковы называліся не калмыцкімі, а таргаўцкімі князямі – па імені народнасці таргаўтаў у Манголіі [8]. Калмыцкая кавалерыя, узброеная не толькі шаблямі, але і лукамі, паспела выдатна зарэкамендаваць сябе і ў Расіі, і ў Еўропе, у тым ліку ў Рэчы Паспалітай. Напрыклад, у 1706 г. кароль Аўгуст Другі Саксонскі для сваёй вайны з Карлам Дванаццатым прасіў Пятра I даць яму чатыры тысячы калмыкаў. Іх хан Аюка арыентаваўся на Расію і карыстаўся даверам цара Пятра. І пазней Дундукова ўдава, кабардзінка Джан, ці Джэн, шукала паратунку не на Каўказе, а ў Расіі, дзе яна прынімае праваслаўную веру і пад іменем княгіні Веры, адначасова ахрысціўшы ханскіх дзяцей Рандулу, Дадзьбу, Асарая і Джубакара Пятром, Аляксеем, Іёнай і Піліпам Фёдаравічамі, адпаведна. У 1762 г. Екацярына Другая вярнула калмыцкі ўлус хану Аляксею Дундукавічу, які валодаў ім да сваёй смерці ў 1781 г. Аб наступствах граф А. А. Бобринскі паведамляе гэтак: «Тады ўлус, які складаўся з 1816 кібітак, узяты быў у казну, а Князю Іёне Дундукавічу пажалавана была ў Магілёўскай губерні, у Аршанскім павеце, воласць Раманаўская з трыма тысячамі душ» [9]. Такім чынам, Іёна Фёдаравіч, ці Асарай Дундукавіч, князь калмыцкі, адразу зрабіўся ў «Літве» адным з буйных землеўладальнікаў.

Яго герб быў створаны расійскай Геральдмейсцёрскай канторай ў адмысловым калмыцкім стылі. У ім мы бачым не толькі шаблі і булаву, але і лук са стрэламі; традыцыйную зброю калмыкаў. Калмыку даручана роля аднаго з шчытатрымальнікаў; нават гербавы мядзведзь тут мае, мусіць, менавіта калмыцкае паходжанне. Справа ў тым, што імя Аюкі, продка князёў Дундуковых-Корсакавых, на цюркскай мове якраз і азначае, літаральна, «мядзведзь». Прывядзём афіцыйнае апісанне гэтага складанага герба: «У шчыце, раздзеленам на чатыры часткі, пасярэдзіне знаходзіцца малы шчыток з сям'ю палосамі, і верхняя з іх блакітная з трыма шасцікутнымі на ёй зоркамі, а іншыя палосы срэбнага і чырвонага колеру; наверху гэтага шчытка пакладзена дваранская карона, над якой бачны срэбны паўмесяц, рагамі ўгару, і залаты над ім крыж. У першай частцы ў блакітным полі, ідзе ўлева срэбны мядзведзь. У другой частцы ў чырвоным полі два звязаныя срэбныя якары. У трэцяй частцы ў чырвоным полі пакладзены крыжападобна дзве срэбныя

шаблі, вастрыямі павернутыя да падэшвы шчыта. У чацвёртай частцы ў блакітным полі срэбная вежа з дзвума зубцамі. ...Прыбаўлена вяршыня, у якой ў правым гарнастаевым полі выходзіць з аблокаў рука ў латах і трымае срэбную булаву; у левым залатым полі, яздзец ў латах скача на белым кані ў левы бок, з паднятым угару мячом. Шчыт увенчаны дваранскім шаломам і каронай са стравусавым пер'ем. Намёт на шчыце блакітны і залаты, падкладзены срэбным і чырвоным. Шчытатрымальнікамі пастаўлены: з правага боку воін з дзідай, а з левага калмык, які мае на сцягне шаблю, а за плячамі калчан са стрэламі. Увесь шчыт пакрыты княскай мантыяй і шапкай».

Такім чынам, у княскім гербе Дундуковых-Корсакавых калмыцкаму стылю супярэчыць змешчаны над дваранскай каронай цэнтральнага шчытка залаты крыж у срэбным паўмесяцы. Калмыкі ў асноўным не хрысціяне і не мусульмане, а будысты. Але крыж над месяцам рагамі ўверх – гэта эмблема герба «Шэліга» (Szeliga) [10]. У Расіі гэтакія ўваходзіла ў склад герба дваран Корсакавых [11]. Воін Андрэевіч Рымскі-Корсакаў (1822–1871), контр-адмірал, даследаваў Японскае мора, дзе ім адкрыты невядомыя астравы, названыя потым ў яго гонар. І кампас, і падвоены якар у яго гербе выглядаюць натуральна. Аднак гістарычная аснова, – Korsak герб беларуска-літоўскіх магнатаў Корсакаў, мае не менш паважаны ўзрост, чым згаданая Szeliga [12]. А. М. Нарбут атаясамляе яго з гербам «Катвіцай». Kotwica, па-польску, азначае «якар» [13]. Гэтая марская прылада, зноў жа, не калмыцкая, але паходжанне і гэтага элемента ў гербе князёў Дундуковых-

Корсакавых добра тлумачыцца. «Імянным Высачайшым указам ад 15 ліпеня 1802 г., – паведамляў С. В. Любімаў, – па прашэнню дачкі брыгадзіра, князя Іёны Дундукова, жонкі палкоўніка, Веры Іёнаўны Корсакавай, дазволена мужу яе, палкоўніку Мікіце Іванавічу Корсакаву, прыняць тытул, герб і прозвішча князеў Дундуковых і называцца, спадчынна, князем Дундуковым-Корсакавым. Імянным Высачайшым указам ад 10 верасня 1820 г., палкоўніку лейб-гвардыі Праэбражэнскага палка Міхаілу Аляксандравічу Корсакаву, жанатаму з князеўнай Марыяй, адзінай дачкой князя Мікіты Іванавіча і княгіні Веры Іёнаўны Дундуковых-Корсакавых і называцца надалей, спадчынна, князем Дундуковым-Корсакавым» [14]. Высвятляецца, што пушкінскі «Дундук» належыў да старога рускага дваранскага рода менавіта беларускага паходжання. Дарэчы, аб гэтым ён павінен быў ведаць, таму што ў родзе дваран Корсакавых захоўвалася складзеная недзе ў XVII ст. іх «Генеалогія», прасякнутая верай, што ў ёй усё «праведно напісано». Там сцвярджаецца, напрыклад, што іх родапачынальнік паходзіў проста ад героя антычнай міфалогіі: «убо сын Геркулесов, от Латинников Корсом наречён... Литовски же Кернус едино знаменует». Апрача адмысловага варыянта легенды аб Палямоне, гэтая «Генеалогія» змяшчае таксама і гістарычныя звесткі, у прыватнасці, аб наяўнасці шматлікіх родзічаў, радзіму продкаў не пакінуўшых: «в Жмуди, в Литве, около Вильни и Полоцка и прочих градов, ижеде и донныне Корсаков множество видети» [15]. Дарэчы, гэтыя Корсакі з-пад Полацка, у адрозненне ад маскоўскіх сваякоў, на «боскае» паходжанне ад Геркулеса-Геракла зусім не прэтэндавалі. Напрыклад, некаторыя з іх сваім продкам сціпла лічылі Юзэфа Корсака, які пражываў не на Алімпе, а каля Дзісны, але карыстаўся там «усемі правамі, належнымі

шляхетнаму стану». З Літвы выправіўся толькі нейкі Венцэслаў Корсак, які нібы атрымаў ад вялікага князя Васіля Дзімітрыевіча «великия дарования и достоинства».

Літаратура

1. Даль В. Толковый словарь русского языка: В 4-х т. – М.: Русский язык, 1989. – Т. 1. – С. 386.
2. Памяць. Горацкі раён. – Мінск: Беларусь, 1996. – С. 50.
3. Витте С. Ю. Избранные воспоминания. – М.: Прогресс, 1991. – С. 154.
4. Алфавитный список дворянских родов, внесённых в родословные дворянские книги Могилёвской губернии. Составлен в 1909 году. – Могилёв, 1909. – С. 13.
5. Список населённых мест Могилёвской губернии. – Могилёв, 1908. – С. 53.
6. Дворянские роды Российской империи. – М.: АСТ. – 1996. – Т. 3. – С. 208.
7. Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, начатый в 1797 году. – СПб., 1816. – 9-я ч. – С. 34.
8. Карнович Е. П. Родовые прозвания и титулы в России и слияние иноземцев с русскими. – СПб., 1886. – С. 30.
9. Бобринский А. А. Дворянские роды, внесённые в Общий гербовник Всероссийской империи (до конца XVI столетия). – СПб., 1890. – Ч. I. – С. 584.
10. Górzyński S., Kochanowski J. Herby szlachty polskiej. – Warszawa, 1994. – S. 146.
11. Лакиер А. Б. Русская геральдика. – М.: Книга, 1990. – С. 297, табл. XV: 24.
12. Chrzęński J. Tablice odmian herbowych Chrzęńskiego. Warszawa, 1909. – tabl. XIV.
13. Нарбут А. Н. Генеалогия Белоруссии. – М., 1995. – Вып. 1 (до XVI в.). – С. 47.
14. Васильевич С. Титулованные роды Российской империи. – СПб., 1910. – С. 32.
15. Лихачёв Н. П. «Генеалогія» дворян Корсаковых. – СПб., 1913. – С. 12–13.